

Kvifor ikkje nynorsk?

Eit metaperspektiv på sju studiar om språkbortval i randsoner

Ingrid Wold

Noregs teknisk-naturvitskaplege universitet (NTNU)

Samandrag

Statistikken slår fast at mange sluttar å bruke nynorsk som hovudmål etter grunnskulen eller i løpet av vidaregåande. Dette gjeld spesielt i område der nynorsken tidlegare har stått sterkt, og no er under særleg press frå bokmål. Kvifor vel så mange bort nynorsk? Dette er språkval som blir gjort av mange ulike individ som ein del av ein større samanheng. Den tospråklege situasjonen i Noreg der dei to språka ikkje har same status i praksis, er sentral i forståinga av denne trenden. Tidlegare har det berre vore gjort geografisk avgrensa enkeltstudiar av slike språkbortval ved skular, medan føremålet med denne artikkelen er å sjå systematisk på eit samla datagrunnlag og dermed kunne seie noko generelt om prosessen. Artikkelen bygger på data frå sju enkeltstudiar om språkval i randsoner. Materialet inkluderer ei undersøking av nynorsk som hovudmål gjort i Hordaland, Telemark og Rogaland, ein studie frå Valdres i Oppland, og fem masteroppgåver med data frå skular i Hordaland, Møre og Romsdal og Agder. Gjennom ein kvantitativ metaanalyse og ein kvalitativ diskursanalyse freistar eg å identifisere årsakene til at så mange byter til bokmål, og tilby ei forklaring på trenden. For å svare på dette er både grunnleggjane til informantane kartlagde og kvantifiserte, og utsegner i intervju og spørjeundersøkingar analyserte. Svært mange elevar i desse områda oppgir mangel på kompetanse som ein grunn til at dei byter til bokmål. I tillegg ser det ut til at stigmatiserande haldningar til nynorsk, og at nynorsk blir sett på som mindre viktig, er sentrale faktorar bak desse vala.

Nøkkelord: nynorsk, randsoner, språkskifte, målform, hovudmål, den nynorske lekkasjen

1 Innleiing: Einskilde val og kollektive strukturar¹

Den norske toskriftsituasjonen er ein sosiolingvistisk tilstand som er spesiell i ein internasjonal samanheng. Sameksistensen av dei to skriftspråka² bokmål og nynorsk har som kjent ein særeigen kulturhistorisk bakgrunn, og maktforholdet

---

¹ Artikkelen baserer seg på ei masteroppgåve, Wold (2018).

² Nynorsk blir i faglitteraturen omtala som *skriftspråk*, *målform* og *språk*. Jamt over har eg valt å omtale nynorsk som eit *skriftspråk*. Kva som er mest dekkande, er ein diskusjon eg ikkje tar føre meg her.

mellom dei to skriftspråka har vore og er framleis asymmetrisk. Sjølv om nynorsk og bokmål er jamstilte formelt, er dei ikkje jamstilte i praksis. I dag utøver bokmål ein klar språkleg dominans i samfunnet, og har eit strukturelt overtak ved å vere eit klart meir brukt skriftspråk enn nynorsk. Tilstanden mellom dei to språka har gjennom meir enn hundre år involvert eit spenningsforhold mellom ulike ideologiske posisjonar med *språkbortval* og *-tilval* som sentrale handlingsalternativ. Mellom anna estimerer Grepstad (2015, tabell 7 Individuell språkbruk) at berre kvar fjerde nynorskbrukar held fram med nynorsk etter fullført skulegang. Når mange då vel bort nynorsk til fordel for bokmål, forsterkar det dei etablerte strukturane og held det asymmetriske forholdet mellom skriftspråka ved lag. Kva er det då som gjer at bokmål blir det mest naturlege handlingsalternativet?

Det er spesielt i områda i Noreg der nynorsken er under særleg press frå bokmål, at mange elevar legg frå seg nynorsk. Desse områda blir i materialet omtala som *randsoner* (sjå Garthus 2009; Idsøe 2016; Kleggetveit 2013; Krogsæter 2017; Stemshaug 2015; Staalesen 2014; Øvrelid 2014). Felles for randsonene er at nynorsk tradisjonelt sett har hatt ein sterk posisjon, men at bokmål i seinare tid har utøvd større press. Dette språklege fenomenet heng saman med at demografien i Noreg har endra seg dei siste femti åra. Fleire bur no nærmare byen, noko som har gjort at ein del bygder rundt byane fungerer som forstader. Nynorsk har gjerne vore det mest brukte skriftspråket i desse bygdene, men ei aukande tilflytting av bokmålsbrukarar til desse områda har ført til at nynorsken er pressa (Grepstad 2015, Tabell 4 Demografi og geografi). Endringa gjer seg mellom anna gjeldande i at talet på elevar med nynorsk som hovudmål søkk med minst 50 % frå første klasse til vg3, og at denne nedgangen gjerne skjer når elevane begynner på ein skule i eit sentrum der bokmål dominerer (Idsøe 2016; Staalesen 2014). At så mange elevar i randsonene legg frå seg nynorsk, er eit fenomen som Ottar Grepstad kallar *den nynorske lekkasjen*. Det forsvinn fleire og fleire nynorskbrukarar i skulen. I skuleåret 1994/1995 utgjorde elevane som skreiv nynorsk som hovudmål, 17,2 % av dei norskspråklege elevane, medan dette talet var 12,4 % i skuleåret 2014/2015 (Grepstad 2015, tabell 8 Barnehage og grunnskule).

Spørsmålet blir då: Kvifor vel mange elevar bort nynorsk? Språkval er individuelle, men går føre seg i ein kontekst og bygger på strukturar, og må derfor sjåast i samanheng. Variasjonen av faktorar som kan påverke slike val, gjer det nærmast umogleg å setje fingeren på eintydige samanhengar.

Artikkelen freistar å kome nærmare ei forståing av individuelle val og korleis desse er resultat av og samtidig forsterkar maktstrukturar i samfunnet. For å forklare denne samanhengen er teorien om *den usynlege handa i språk* (Keller 1994) relevant. Teorien baserer seg mellom anna på at menneskelege handlingar er *intensjonale*, men ikkje dermed sagt målstyrte.

At handlingar er intensjonale, vil seie at vala vi tar, har ein grunn, men ikkje nødvendigvis er bevisste eller gjennomtenkte. Mange ønsker for eksempel å halde på dialekta si, men vel automatisk vekk uvanlege eller avstikkande former i møte

med nokon som ikkje kan norsk så godt. Kanskje ønsker vi nokre gonger å formidle sosial status eller snakke i klartekst, og må tilpasse språket vårt etter dette. Dette gjer vi som intensjonale, men ikkje gjennomtenkte handlingar. Summen av intensjonale språkhandlingar dannar strukturar og mønster i språket og samfunnet. Desse strukturane er ikkje resultatet av ein plan, men av mange liknande intensjonale, individuelle handlingar (Keller 1994).

For å få meining ut av teorien om den usynlege handa må ein identifisere mål, overtydingar og premissar som kan ligge bak handlingane. Dette kallar Keller (1994) *økologiske vilkår*. Nokre av dei økologiske vilkåra har eg valt å forklare ut frå Bourdieu sine konsept *habitus* og *doxa* (Bourdieu 1990; Deer 2014). Grunnen til at *habitus* og *doxa* er inkluderte for å forklare økologiske vilkår i dette prosjektet, er tanken om at mennesket er rasjonelt, men ikkje *berre* rasjonelt. Bourdieu (1990:12) skriv at «[t]he procedures of practical logic are rarely entirely coherent, and rarely entirely incoherent». Omgjevnadane rundt kvart individ er innfløkte og kan variere ut frå kontekst og person. Dei økologiske vilkåra er, ifølge Bourdieu, slik sett så samansette, vage og komplekse ('fuzzy') at vi ikkje kan redusere dei til eit mekanisk oppsett for årsak og verknad.

Doxa kan beskrivast som den implisitte og erfaringsbaserte kunnskapen vi har som ligg bak handlingane våre. Han er ofte taus, altså ikkje opent sett ord på, og kan eksemplifiserast med grunngevinga «det er berre slik». *Habitus* er eit produkt av handlingar og strukturar, og utgjer i seg sjølv også ein struktur. *Habitus* forsterkar og legg grunnlaget for sosiale strukturar og individuelle val. Det kan enkelt sagt forståast som samspelet av *doxa*, handlingar og tankemønster, som utgjer systema vi er sosialiserte inn i, og igjen kan forklare den «naturlege» praksisen menneske har (Deer 2014). Bourdieu (1994:65) spør: «How can behaviour be regulated without being the product of obedience to rules?» Eit døme på slik regulert åtferd er at mange vel bort nynorsk i jobbsamanheng. Det finst ein taus kunnskap om at nynorsk er mindre brukt i næringslivet (sjå mellom anna Sandøy 2004 og Grepstad 2015, tabell 12 Næringsliv) og har lågare symbolverdi. Dette gir utslag i *habitus* som igjen resulterer i at mange vil bruke bokmål i jobbsøknadar sjølv om dei kanskje i andre situasjonar ville brukt nynorsk.

Det er dei siste åra gjort fleire studiar som analyserer grunnane til at ein del vel bort nynorsk og byter til bokmål. Denne artikkelen forsøker, gjennom ei syntetisering av sju enkeltstudiar, å vise fram nokre mønster i samlinga av alle enkeltvala der nynorsk må vike til fordel for bokmål, og kva for strukturar og mekanismar som forsterkar og påverkar desse vala. Formålet med artikkelen er såleis på den eine sida å presentere hovudtrekk og konklusjonar frå dei relevante arbeida på akkurat dette området, men også å kome med eit heilskapleg, kritisk og samanfattande blick på det same materialet. Artikkelen forsøker å slå saman eit utval av dei eksisterande studiane for å kunne påvise nokre overordna mønster i tilnæringsmåtar, forklaringsmodellar og funn elles. Først har eg gjort ein meta-analyse av dei kvantitative resultatata i materialet, og deretter blir andre aspekt ved

dei utvalde studiane lagde til grunn for ei drøfting med grunnlag i ein diskursanalyse. Gjennom desse to analysemetodane av det samanstilte materialet er ønsket å bidra til ei betre overordna forståing av toskriftssituasjonen i Noreg som heilskap, og meir spesifikt av korleis maktforholdet mellom dei to skriftspråka artar seg i praksis for elevar i randsoneområda for nynorsk.

2 Materiale og framgangsmåtar

Alle dei sju enkeltstudiane som ligg til grunn for dette arbeidet, er gjort med grunnlag i intervju og spørjeundersøkingar med elevar i ungdomsskulen og vidaregåande skule. Det samla materialet utgjer masteroppgåver og forskingsprosjekt som tar føre seg spørsmål om kven som byter hovudmål frå nynorsk til bokmål og kvifor, og som hentar materialet sitt frå randsoner i Noreg. Materialet består av ein rapport frå Proba Samfunnsanalyse (Staalesen 2014) som har henta materialet sitt frå skular i Hordaland, Rogaland og Telemark. Masteroppgåva til Kleggetveit (2013) hentar materialet sitt frå vidaregåande skular i Indre Agder, og Idsøe (2016) har sitt materiale frå ein vidaregåande skule på Sotra i Hordaland. Garthus (2009) undersøker elevar i Valdres i Oppland,³ medan Krogsæter (2017) og Øvrelid (2014) i sine undersøkingar har tatt føre seg vidaregåande skular i Møre og Romsdal. Stemshaug (2015) har intervjuet ungdomsskuleelevar i Møre og Romsdal. Informantane og respondentane i dei ulike studiane er elevar som har valt å halde på nynorsk som sitt hovudmål, men også dei som skriv eller har bytt til bokmål allereie.

Datagrunnlaget for artikkelen er med andre ord ei samling studiar som er utførte av andre. Eit slikt samansett datagrunnlag gjer vegen mot å finne fram til gyldige svar i ein analyse grunnleggjande problematisk. Når ein ikkje har detaljert innsyn i korleis undersøkingane er gjort, står ein igjen med mange spørsmål utan svar. Eitt av desse spørsmåla er innhaldet i omgrepet *nynorsk*, der tydinga kan bli tatt for gitt ut frå kven ein snakkar med. Til *nynorsk* er det knytt ulike førforståingar og ulikt innhald, og dette vil variere blant fagfolk, forskarar og skuleelevar. For nokre vil *nynorsk* vere uløseleg knytt til skulen og ikkje eit personleg skriftspråk, medan mange fagfolk gjerne vil legge både identitet og skriftkultur i dette omgrepet (sjå mellom andre Eiksund 2015). Det er ein potensielt uavklart avstand i omgrepsforståing mellom dei ulike nivåa: mellom forskarar og informantar, og mellom dei og meg.

Dette gjer dessutan bruken av omgrepa *nynorskbrukar* og *bokmålsbrukar* like vanskeleg. Ei slik kategorisering blir brukt i alle studiane som er med i datagrunnlaget, men ut frå andre studiar som tar føre seg skriftspråklege praksisar,

---

³ Garthus har saman med Øzerk og Todal også gjort ein samanliknande studie av Valdres og Firda (2011), men denne er ikkje tatt med i datagrunnlaget. Etter at prosjektet var avslutta, kom det også ein relevant studie frå Hårstad (2018) som undersøker språkval i Midt-Gudbrandsdalen.

verkar det som at dei einskilde praksisane er langt meir fleksible enn at ein informant utgjer ein «rein» bokmåls- eller nynorskbrukar.⁴

Dei ulike granskingane har i større eller mindre grad språkbortval som forskingsobjekt, og forskarane har i hovudsak gjort spørjeundersøkingar og intervju i dei ulike prosjekta. I denne artikkelen presenterer eg som sagt to analyser av desse arbeida. Mitt forskingsobjekt er på den eine sida sentrale tal frå dei ulike prosjekta og på den andre sida ytringar og innhald produsert av informantar og forskarar. For å på best måte kunne behalde konteksten informasjonen er ytra i, er metoden diskursanalyse. Språkhaldningar vil variere ut frå kontekst, og i dette prosjektet er målet å sjå på kva diskursen rundt nynorsk i skulen kan fortelje oss. Føremålet med ein diskursanalyse er å avsløre kva for haldningar og symbolsk makt som ligg i ytringane våre (Jørgensen & Phillips 1991). Diskursen framstiller verkelegheita på ein bestemt måte – Kva er «sanningane» om nynorsk, og kva er konsekvensane av desse? Kva vi oppfattar som gjeldande eller «sant», påverkar også handlingane våre.

Det er i tillegg gjort nye analysar av dei aktuelle kvantitative resultatata i dei respektive studiane. Analysen har derfor to delar – ein kortfatta del, der desse nye tala er framstilte i syntetisert form, og ein meir omfattande diskursanalyse. I den første analysen er dei kvantitative utvala frå arbeida slegne saman til éin populasjon, og argumenta er talde på nytt. Kleggetveit (2013), Idsøe (2016) og Krogsæter (2017) brukar nærmast identiske kategoriar⁵ i sorteringa av argument. Øvrelid (2014) har andre kategoriar, men her er alle argumenta transkriberte og på den måten lite problematiske å passe inn i kategoriane til Kleggetveit (2013), Idsøe (2016) og Krogsæter (2017). Både Øvrelid (2014) og Idsøe (2016) har dessutan late seg inspirere av spørjeskjemaet til Garthus (2009) i prosjektet *Målstreken* (Øvrelid 2014:11; Idsøe 2016:45), så det er grunn til å tru at det er visse likskapar i korleis prosjekta har blitt gjennomførte. Det er desse tala som er grunnlag for dei nye utrekningane. Garthus (2009) og Staalesen (2014) framstiller resultatata i noko kortare format, og desse er brukt som samanlikningsgrunnlag der det er relevant. Denne artikkelen legg likevel mest vekt på dei kvalitative resultatata i dei ulike oppgåvene, det vil seie ytringar frå informantane.⁶

3 Kvantitative resultat

Dei geografiske områda der nynorsken er under sterkt press frå bokmål, blir i fagdiskursen kalla *randsoner* (jf. ovanfor). Kleggetveit (2013), Øvrelid (2014), Idsøe (2016) og Krogsæter (2017) spør kva for grunnar elevane har for å velje bort skriftspråket dei har brukt i skulekvardagen sidan dei starta på barneskulen.

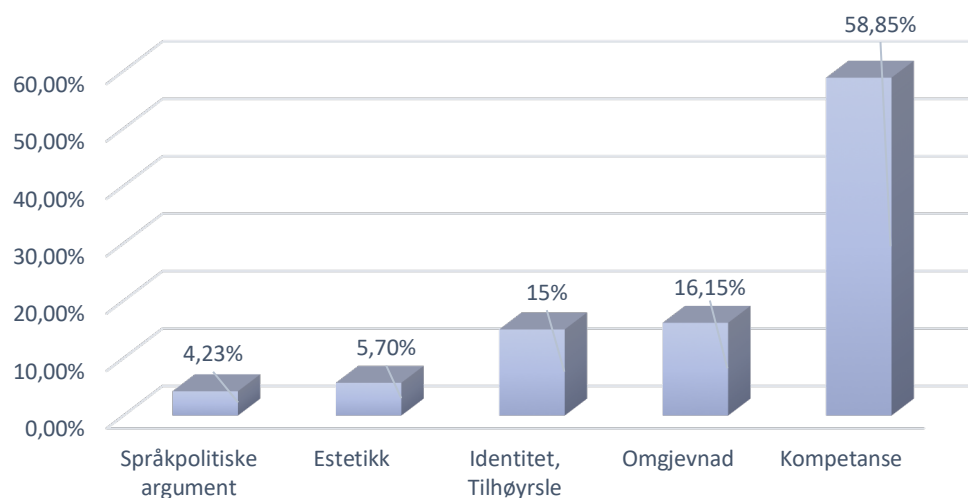
⁴ Sjå mellom anna Eiksund (2019).

⁵ Kva forskarane legg i desse kategoriane, er gjort greie for i oppgåvene, og innhaldet verkar å vere det same. Kva argument som høyrer til kvar kategori, er gjort synleg anten i tabellar eller i vedlegg.

⁶ Sjå Wold (2018) for ei grundigare utgreiing av dei metodiske prinsippa for analysen.

Oppgåvene tel til saman 260 enkeltargument blant sine informantgrupper. Desse argumenta er ikkje sorterte ein til ein – den enkelte elev kan altså gi fleire årsaker til kvifor han eller ho har bytt frå nynorsk til bokmål. Det viser seg at *kompetanse*, eller snarare det dei opplever som mangel på kompetanse, er den forklaringa som oftast er gitt for språkbyttet. Dette kan gjere seg gjeldande i utsegner som at «nynorsk er vanskeleg», at «nynorsk har mange rare ord», eller at dei oppgir å meiste bokmål betre. Heile 153 av argumenta i desse undersøkingane kan kategoriserast som kompetanseargument, som *figur 1* viser, og dei utgjer like under 60 % av alle argumenta.

Grepstad (2015, tabell 9 Vidaregåande skule) hevdar at fordi mange elevar i vidaregåande skifter hovudmål frå nynorsk til bokmål like før eksamen, må *strategisk skifte* for å få betre eksamenskarakter sjåast som ein viktig grunn. I materialet for denne artikkelen er ønsket om betre karakter i hovudmål nemnt nokre gonger, men ikkje i samanheng med eksamen (Øvrelid 2014:70; Krogsæter 2017:30). I Staalesen (2014:37) er det heller påpeikt at denne grunngevinga er «sjelden». Idsøe (2016:74) har stilt spørsmålet om elevane synest det er lettare å få god karakter med nynorsk som sidemål, men resultata viser ingen klar tendens, og ho konkluderer med at dette i seg sjølv ikkje kan sjåast som ein viktig grunn for språkskiftet (Idsøe 2016:119).

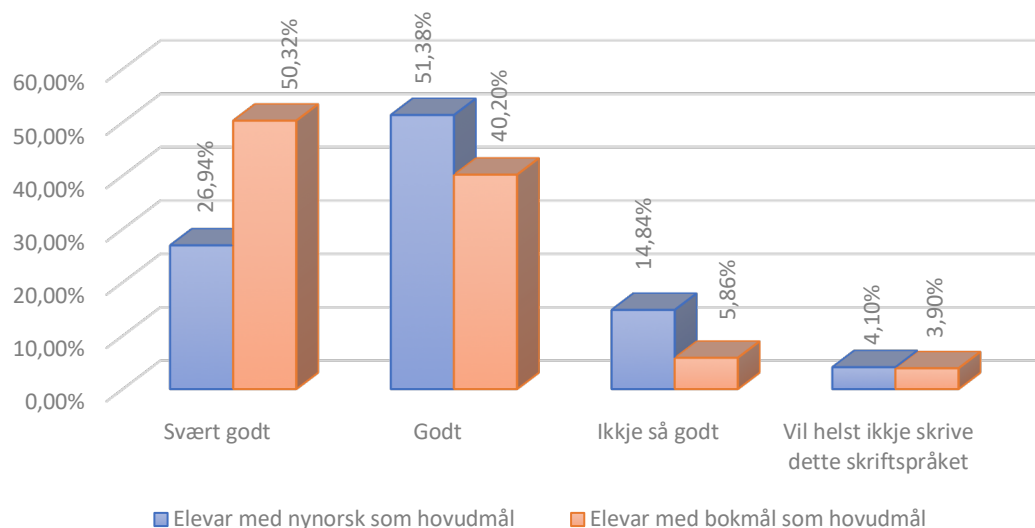
Figur 1: Argument for å byte hovudmål frå nynorsk til bokmål

Resten av argumenta er fordelte mellom fire andre kategoriar. Dei to neste betydelege kategoriane er *omgjevnad*, der svar som inneheld nærmiljø og skule er plasserte, og *identitet, tilhørslse*, der elevane mellom anna har svart at «bokmål er naturleg for meg», at bokmål «liknar dialekta», eller at dei ikkje identifiserer seg med nynorsk. Desse kategoriane omfattar til saman litt over 30 % av svara. Dei to minste kategoriane, *språkpolitiske argument* og *estetikk*, inneheld svar som

baserer seg på at elevane skriv nynorsk som ei slags protesthandling, eller at bokmål er «finare».

Både Garthus (2009) og Idsøe (2016) kjem fram til at elevane som held på nynorsk, er meir bevisste dei språklege vala sine, men det er vanskeleg å vite kva som er grunnen til kva. At elevane med nynorsk som hovudmål argumenterer annleis for vala sine, kan likevel ha meir å gjere med statusen som følgjer eit minoritetsspråk, enn eit sterkare ibuande medvit hos nokre enn hos andre (sjå til dømes Eiksund 2015).

Utover dette viser det seg at det er mange som har negative haldningar til nynorsk som skriftspråk. *Figur 2* viser at om lag 30 % av dei som har valt bokmål som hovudmål, helst ikkje vil skrive nynorsk i det heile, og berre om lag 26 % av dei som har valt nynorsk, svarer at dei liker å skrive nynorsk «svært godt». I dei ulike studiane viser det seg at elevane liker å skrive bokmål betre, uavhengig av kva hovudmål dei har. I tala som viser kor godt dei liker å skrive sitt eige hovudmål, er det ein tydeleg forskjell. Elevane med bokmål som hovudmål har eit mykje meir positivt forhold til å bruke sitt skriftspråk enn kva medelevar med nynorsk som hovudmål har.

Figur 2: Kor godt liker du å skrive ditt eige hovudmål?

Det er få svært tydelege resultat som kan gi eit klart bilde av *kven* dei som skiftar eller held på hovudmålet sitt, er. Resultata varierer i dei ulike undersøkingane og områda, noko som gjer det problematisk å generalisere og peike på gyldige mønster i kven elevane som legg frå seg nynorsk, er. Det geografiske opphavet til foreldra, oppmoding frå andre eller utdanningsambisjonar blant elevane viser ingen tydelege tendensar områda imellom.

4 Diskursanalyse: Oppfatningar om nynorsk og konsekvensar av dei

Oppfatningane ein har om nynorsk, som enkeltindivid eller kollektiv, påverkar handlingane våre. Ytringane utgjer til saman det eg har valt å kalle *sanningar* – oppfatningar og haldningar om nynorsk som viser seg som gjennomgåande i materialet, og som gir ulike konsekvensar. Kva vi oppfattar som bra eller dårleg, sant eller usant, påverkar kva for val vi tar, altså skaper, forsterkar og vidarefører vi strukturar i samfunnet fordi det utgjer ein del av vår habitus (i tråd med Bourdieu 1990). Elevane i analysematerialet ytrar ulike haldningar til nynorsk, ofte negative, og i datamaterialet er det mange slike eksempel som også er veldig forskjellige, og som gjeld uavhengig av kva hovudmål informanten har. Ikkje alle ytringane er tatt med i artikkelen, men dei som er inkluderte, er tatt med fordi dei illustrerer meir overordna mønster. Eksempla er henta frå fleire nivå i materialet, og dei kan vere ytra både av informantar og forskarar.⁷ På grunnlag av det som kjem fram i materialet, har eg utleia åtte *sanningskategoriar* i den følgjande analysen. Dei fire første baserer seg på at nynorsk er noko uønskt og unormalt, medan dei fire siste er utleia frå innhald som viser at nynorsk blir oppfatta som uviktig, vanskeleg og belastande.

4.1 Nynorsk er unormalt og uønskt

Ytringane om nynorsk er varierte, men mange av utsegnene er negativt ladde. Meir spesifikt viser negative haldningar seg i meir eller mindre stigmatiserande ytringar som til dømes handlar om at nynorsk er gamaldags, at brukarane er bønder, at det er tvangsarbeid og ei byrde for samfunnet. I tillegg hatar nokre av elevane nynorsk. Enkeltytringane kan vidare vere samansette og variere i kor sterkt haldninga kjem fram. Eg ser desse hovudkategoriane i materialet:

- Å bruke nynorsk er unormalt
- Nynorsk er for bønder og høyrer heime i rurale strøk
- Nynorsk er gamaldags
- Nynorsk er belastande for samfunnet

Oppfatninga om at det å *skrive nynorsk er unormalt*, er sterkt til stades. I Staalesen (2014:42) blir dette tydeleg då det er ein informant som kjenner på denne haldninga som så sterk, at personen eksplisitt vil motseie henne (1).

- (1) En annen føler seg nødt til å understreke at «det er normale folk som har nynorsk også».

---

⁷ Sitata har same form som i dei ulike arbeida, og inneheld dei grammatiske og ortografiske særtrekka dei respektive forfattarane har valt å inkludere eller utelate.

I Krogsæter (2017:45) ser vi eit sitat frå ein informant som også påpeiker at dei som bruker nynorsk, blir sett rart på (2).

- (2) Eg kjenner at det er meir normalt og det er som om folk ser rart på dei som brukar nynorsk nesten. Det er litt slik, du blir sett på som veldig sånn, veldig gammaldags, det er ofte dei eldre som har hengt med der då no er det [...]

Å bruke nynorsk framstår gjennom desse sitata som ei handling som stikk seg ut.

At *nynorsk er for bønder* og er knytt til det rurale, utgjer ein stor del av dei negative haldningane. I tillegg til sjølvne ytringane blir denne haldninga forsterka av talmaterialet i dei ulike arbeida. Der ser vi at nynorsk og det som blir kalla «nynorskbrukaren», blir kopla til det rurale og det bondske. Det neste utdraget eg vil kommentere i (3), er henta frå Staalesen (2014:44).

- (3) Elevene kan si at nynorsk ikke er norsk, og at det er et bygdespråk og ikke noe kult. En nynorskelev sier: Er mer populært å ha bokmål. Kanskje noen som synes det er gammeldags. Vi blir jo stempla som bønder.

Dette viser for det første fram ei generell negativ haldning til nynorsk, men også at det blir kopla til det gamaldagse, rurale og bondske. Informantar i Kleggetveit (2013:124) sin studie koplar også skriftspråket direkte til det rurale i ein meir negativ samanheng i (4) enn i (3) over:⁸

- (4) Frøydis: (ja) det er derfor eg tenkjer at eg høyrest ut som ein bondeknøl = eg høyrest mindre intelligent ut (latter)
Ingunn: er bønder mindre intelligente = er det det du seier?
Frøydis: nei men man tenkjer liksom sånn på typisk bondeknøl = mindre intelligent = det det er ein sånn stereotype ein har.

Sitata viser også andre negative haldningar, for eksempel at nynorsken har låg verdi, og at elevane som vel nynorsk, blir sett på som annleis, anten det er som bønder eller som uintelligente. Det kjem vidare fram at nokre av elevane som har nynorsk, også kjenner igjen desse haldningane, men når dei kjem til uttrykk hos dei, er det i ein positiv kontekst, som i (5) (Staalesen 2014:44):

- (5) Vi er uansett kulere! Bønder er kule!

At *nynorsk er gamaldags*, kjem også fram i ytringane. I tillegg er det til stades i talmaterialet. I spørjeundersøkinga til Idsøe (2016:34) svarer 34 % av dei spurte

---

⁸ Nynorsk og dialekt blir her kopla saman av informantane, og då er det vanskeleg å vite akkurat kva dei siktar til, men Kleggetveit (2013: 66, 118, 114) skriv at sambandet mellom dialekt og nynorsk er sterkt hos fleire i denne undersøkinga.

elevane ved randsoneskulen Sotra vgs at dei er «heilt einige» i at nynorsk er gamaldags. Dette gjeld både elevar som har bokmål som sitt hovudmål, og dei som har nynorsk. Vidare bruker tre av informantane i Kleggetveit (2013: 70, 71, 115) ordet «gamaldags» for å beskrive nynorsk i intervjuet. Stemshaug (2015) har i spørjeundersøkinga si vidare kartlagt korleis elevane ser på personar som bruker nynorsk og bokmål. Her kjem det fram at elevane ser på «ein typisk nynorskbrukar» som ein gamaldags person frå rurale strøk, medan «ein typisk bokmålsbrukar» er ung og frå urbane strøk (Stemshaug 2015:57). Ein av informantane Stemshaug (2015:58) har intervjuet, nemner også dette eksplisitt, som (6) er eit eksempel på. Dette eksemplet heng også saman med at *nynorsk ikkje er normalt*.

- (6) A: Mm. Viss du skal sjå for deg ein typisk nynorskbrukar, ein som representerer dei fleste nynorskbrukarane, kva ser du for deg då?
- M: Han er i alle fall gammal, han er i alle fall pensjonist kanskje, eller han er i alle fall sist, i nokon av dei sist åra då. Og så er han ganske sånn sær, trur eg. Han har grått skjegg og snakkar formelt, han snakkar ikkje som vanlege folk. Han kjem kanskje frå Sunnmøre eller noko sånt. Og ikkje som vanlege folk, han er ganske vanskeleg å snakke med, han snakkar berre om det som interesserer seg sjølv, kanskje.

Fleire av informantane omtalar nynorsk som unødvendig eller som noko som dei er blitt tvinga til å skrive. Nokre skriv eller seier at det er noko dei må «takle». Desse ytringane inneheld fleire moment som er relevante for denne analysen, men det er tydeleg at nokre av informantane har svært negative haldningar til nynorsk og kva for plass nynorsk har i samfunnet i dag. Desse ytringane (7–9) eksemplifiserer korleis ein del av informantane synest *nynorsk er belastande for samfunnet*:

- (7) Etterhvert som jeg har blitt eldre, og har blitt påtvunget nynorsk gjennom flere års skolegang, så har jeg utviklet en form for avsky for dette skriftspråket. Jeg synes språket er veldig gammelt og at det har mange ord og uttrykk som en sjeldent/aldri bruker eller har hørt om. I tillegg så mener jeg det er helt bortkastet og veldig upraktisk å ha to skriftspråk i Norge. Det skriftspråket som da burde brukes er Bokmål fordi dette er det mest moderniserte og lettest å anvende for hele befolkningen. Bokmålsfolk sliter med å skrive nynorsk, men ikke omvendt.

Kleggetveit (2013:71–72)

- (8) Jeg skriver bokmål fordi jeg ikke har samvittighet til å praktisere et skriftspråk som koster samfunnet millioner på årsbasis, samt tilfører lite kulturell verdi til den generelle norske samfunn [...]

Krogsæter (2017:37)

- (9) Fordi jeg føler nynorsk er et faillet språk som blir tvingt på den norske befolkning. [...] Nynorsk er helt uinteressant.

Idsøe (2016:95)

I sum kan ein ut frå desse haldningsytringane seie at det herskar mange former for negative haldningar til nynorsk. Desse kjem fram på ulikt vis og nokre gonger også gjennom negativt ladde ytringar om nynorsk utan ei spesifikk grunngjeving, som desse eksempla på informantytringar (10–11):

- (10) Synes at nynorsk er tragisk (...)

Garthus (2009:22)

- (11) For eg hatar nynorsk.

Krogsæter (2017:28)

I dei neste avsnitta vil eg trekke fram korleis desse «sanningane» om nynorsk får konsekvensar i handling. Då blir det også tydeleg at ein del positive ytringar frå elevane som har nynorsk som hovudmål, kjem som svar på slike negative haldningar som artikkelen til no har vist eksempel på. At det skjer, tyder på at ytringane som er henta inn i intervju og i spørjeundersøkingar, også eksplisitt blir uttrykte til elevane som skriv nynorsk. Dei eksisterer som tydelege menings-einingar i diskursen, også utanfor spørjeundersøkingane og intervju.

Til no har vi sett at det er fleire negative haldningar til nynorsk. Sjølv om desse blir ytra til ein forskar eller i eit spørjeskjema, er det ikkje sikkert at desse kjem eksplisitt til uttrykk gjennom ytringar til vanleg. Masteroppgåva til Stemshaug frå 2015 viser at dei fleste har til gode å få negative kommentarar eller reaksjonar på at dei skriv nynorsk.⁹ Likevel har elleve av 36, om lag 31 % av dei, opplevd det i ulik grad. Vidare held Stemshaug (2015:51) fram at «berre fem av elevane seier at frykta for slike kommentarar gjer at dei kvir seg for å bruke hovudmålet sitt». *Berre fem* er som antyda av Stemshaug, riktig nok ikkje fleirtalet, men likevel eit betydeleg tal. Elevar som fryktar kommentarar og kvir seg for å skrive hovudmålet sitt, utgjer nesten 14 %. Å frykte kommentarar eller kvi seg for å uttrykkje seg på skriftspråket sitt viser ein potensiell effekt av slike negative haldningar. Staalesen (2014:44) trekker fram utsegner som vitnar om fleire eksempel der undervisning eller bruk av nynorsk blei møtt med negative kommentarar eller reaksjonar (12–13):

- (12) Elevene som har beholdt nynorsk beskriver klasseromssituasjoner der bokmåselever høylytt har gitt uttrykk for misnøye når de har undervisning i nynorsk.

---

⁹ Då prosjektet blei gjennomført, gjekk desse informantane på ein skule med nynorsk som opplærings-språk, men skulle snart til på vidaregåande skular der bokmål er norma.

- (13) Samtidig hadde noen har vært vitne til at andre har blitt mobbet og holdt utenfor gjengen fordi de hadde en rar dialekt. En gutt vi intervjuet som hadde byttet til bokmål sa at hvis det ble tullet med nynorsk i guttegjengen, pleier han å ikke å si noe: Jeg sier ingenting, føler meg litt personlig angrepet, der vi kommer fra snakker vi mye nynorsk.

Eksempelet i (13) tydeleggjer at å velje nynorsk som hovudmål er ei handling som blir sett på som uønskt av andre. I tillegg viser det konsekvensen av denne haldninga hos ein person som opphavleg har eit forhold til nynorsk.¹⁰ Krogsæter (2017:40) har i masteroppgåva si også inkludert eit eksempel der informanten¹¹ er «flau» over å skrive nynorsk (14):

- (14) Vidare seier Line at ho aldri har vore noko stor tilhengar av nynorsk. «Det høyrest ikkje bra ut og eg blir nesten litt flau over det når eg skriv det. Så det.». Ho utdjuar svaret sitt med at ho ikkje naudsynt blir direkte flau: «[...] det virkar berre ikkje fornuftig til tross for at det høyrest likt ut som dialekta mi, så kjenner eg at bokmål ser veldig mykje betre ut på papir og når eg kjenner at det er det eg kjem til å bruke vidare i livet. Så kvifor ikkje berre bli flinkare på det?»

Det er vanskeleg å vite om informanten modererer svaret sitt for å seie det ho trur forskaren vil høyre, eller om ho har ein trong til å legitimere sine egne val. Uttrykket i starten av sitatet er likevel negativt ladd, og det å skrive nynorsk er noko ho sjølv oppfattar som negativt.

Men negative haldningar kan også ha andre konsekvensar. Det er vanskeleg å vite om det akkurat er medeleiane sine haldningar som er årsaka til desse ytringane, men ein ser at nokre av elevane som skriv nynorsk, også spesifikt poengterer at dei ønsker å bruke nynorsk trass i at dei gjer det motsette av det mange av elevane oppfattar som «normalt» eller for nokre også «riktig». Eksempla under (15–19) illustrerer dette ønsket. Mellom anna trekker Staalesen (2014) i (15–16 samt 5 ovanfor) fram at elevar i klasserom der fleire skreiv nynorsk, var tryggare på den språklege praksisen sin, og grunnjev dette med fleire eksempel der elevane omtalar seg sjølve som «trygge». Resten av eksempla viser at dei anten er stolte eller ser på å skrive nynorsk som noko positivt:

- (15) Vi har trygghet på oss selv. Vi merker jo det når de skriker og nekter når alle skal skrive på nynorsk. Vi gjør jo ikke det selv om det jo ikke er sikkert at vi har lyst til å skrive på bokmål.
- (16) Vi trenger ikke være med de kule. Vi er trygge.

Staalesen (2014:44)

---

¹⁰ Mange av informantane ser ut til å trekke ei naturleg kopling mellom talemål og skriftspråk.

¹¹ Informantane som har bytt hovudmål i denne oppgåva, går på vidaregåande skule.

- (17) Fordi eg syntes det var rett av meg å bruke denne målforma når eg pratar det.

Garthus (2009:20)

- (18) Eg er stolt over å ha nynorsk som målform, då det verkar som om det blir meir og meir uvanleg å ha.

Krogsæter (2017:45)

- (19) Det gjekk opp for meg at eg måtte skifte. Eg vil syne at eg høyrer til Vestlandet. Austlandet tek pengane våre. Dei skal ikkje få språket vårt attpåtil.

Øvrelid (2014: 59)

4.2 Nynorsk er uviktig eller irrelevant

Nokre gonger blir nynorsk gjort mindre viktig eller prioritert bort som konsekvens av at noko anna er viktigare eller betre. Dette kan gjere seg gjeldande i haldningar som at ein i større grad treng engelsk, at nynorsk er vanskeleg, eller at andre omsyn kjem i vegen. Slike haldningar kjem fram i forskjellige former, og i hovudsak vil eg trekke fram fire nye «sanningar» som kom til syne under analysen av materialet. Desse er:

- Bokmål er det beste arbeidsverktøyet
- Elevane som skriv nynorsk, er til bry
- Nynorsk er vanskeleg
- Nynorsk er mindre viktig

I utdraget under blir den første «sanninga» synleg. Idsøe (2016:209) viser i (20) fram ei haldning som er i tråd med at *bokmål er det beste arbeidsverktøyet* for framtida, og at bokmål blir sett på som meir praktisk gunstig.

- (20) Velger heller å bruke minimal tid på nynorsk og mer fokus på mellom annet engelsk ettersom det er mest gunstig i framtidige studier og karrieresammenhenger.

I eksempel (21) frå Stemshaug (2015:55) kjem det fram at det er unødvendig å lære nynorsk når det uansett er bokmål som blir brukt. I likskap med (22) ser informantene på nynorsk som vanskeleg, noko som vil bli diskutert seinare:

- (21) Det er jo mange bokmålsbrukarar som synest det er dumt at dei må lære seg nynorsk og, som kanskje synest at det er unødvendig at dei må lære seg nynorsk [...]. Og det kan eg jo eigentleg forstå litt då , at dei som kjem frå Oslo for eksempel ikkje treng nynorsk. Dei treng jo aldri nynorsk, alt dei ser er jo på bokmål.

I tillegg viser eksempla (22–23) at bruksverdi blir viktigast i valet av hovudmål. Skal vi tru desse utsegnene, gjeld dette både elevar og lærarar. Her blir altså det sentrale at nynorsk er eit arbeidsverktøy, eller at innhaldet er viktigare enn språket.

- (22) Hovedinntrykket fra intervjuene er likevel at elevene velger hovedmål ut fra et ønske om at de vil ha et skriftspråk og arbeidsverktøy som fungerer for dem i hverdagen. De velger den målformen som de behersker best fordi skolehverdagen da blir enklere. Også en del lærerne vi intervjuet støttet opp om denne tankegangen.

Staalesen (2014:37)

- (23) Lærerne bryr seg ikke, de sier det viktigste er at du svarer rett. Men i norsk må vi vel svare på hovedmålet vårt.

Staalesen (2014:35)

Ei anna «sanning» som kjem til syne, er at elevane som skriv nynorsk, ser på seg sjølve anten som mindre viktige eller tenker at *dei er til bry*. Dei tar utgangspunkt i at «alle andre» skriv bokmål og ønsker ikkje å lage noko ekstra arbeid (24–26).

- (24) Når det er ingen som har det liksom, og dei må leggje opp alt på grunn av meg. Nei.

Stemshaug (2015:68)

- (25) Det blir vel nedprioritert. Jeg tenker ikke på det. Jeg tenker at hvis det ikke er bok (på nynorsk) så orker jeg ikke å gjøre noe med det.

Staalesen (2014:43)

- (26) Nei, eg hadde berre kome til og gått med på det. Eg hadde ikkje orka å gjere noko ut av det, klaga og sånne ting.

Stemshaug (2015:53)

I tillegg kjem det både implisitt og eksplisitt fram at *nynorsk er vanskeleg* og dermed blir valt bort, som hos Øvrelid (2014). I det følgjande sitatet (27) forklarar forfattaren kvifor nokre elevar ikkje har hatt nynorsk, når alle andre elevar hadde nynorsk som opplæringspråk. Her ser vi at læreansvar er ein sjølvstøtt grunn for å ikkje ha nynorsk, dermed at nynorsk er for vanskeleg.

- (27) Dei fem elevane som alltid har hatt bokmål grunngir det anten med anna morsmålsopplæring, læreansvar eller tilflytting.

Øvrelid (2014:61)

Og dessutan er det omtala som for vanskeleg for «bokmålsfolk» (28) og «immigrantar» (29), som igjen er knytt til denne sanningskategorien:

(28) Bokmålsfolk sliter med å skrive nynorsk, men ikke omvendt.

Kleggetveit (2013:71–72)

(29) Nynorsk gjør det også mye verre for immigranter å lære og forstå språket. Alt i alt så er nynorsk bare noe nasjonalistisk tullball.

Krogsæter (2017:32)

I materialet kan ein finne spor av at nynorsk er mindre viktig i handlingar. I utdraget (30) under, som er henta frå studien til Staalesen (2014:42), ser vi at pedagogiske omsyn var viktigare enn det språklege.

(30) Ingen av rektorene ved de tre skolene mente det var aktuelt å samle nynorskelevne i én klasse eller kun fordele dem på for eksempel to klasser, for å få flere nynorskelever samlet. Begrunnelsen var at de hadde mange andre hensyn å ta i plasseringen av elever – som faglig nivå, hvilket fremmedspråk de hadde valgt og andre pedagogiske hensyn. De ønsket også å blande elever fra ulike geografiske områder, noe som talte mot å samle nynorskelevne.

I tillegg viser den same rapporten teikn til at heller ikkje foreldra er spesielt opptekne av nynorsk eller ser på nynorsk som noko viktig. Sjølv om elevane kjem frå skular der nynorsk er opplæringspråk, er det andre omsyn som ser ut til å trumfe spørsmåla om nynorsk. Oppfatninga av at nynorsk er mindre viktig, gjer seg altså også gjeldande i handling (31):

(31) Nynorsk er sjelden eller aldri et tema på foreldremøter eller liknende. Skolene har heller ikke mottatt klager eller andre henvendelser fra foreldre angående nynorsk.

Staalesen (2014:40)

Staalesen (2014:6) viser dessutan til at denne haldninga også er til stades i høgare utdanning, ved lærarutdanningane. Dei har i tillegg gjort studiar av fagplanar i ulike lærarutdanningar og skriv:

(32) De andre institusjonene nevner, så langt vi kan se, ikke nynorsk og bokmål i det hele tatt i fagplanene for GLU 5 - 10. Telefonintervjuene tyder på at det hersker tvil blant lærerutdanningene om hvem/hvilken del av utdanningen som skal ta ansvar for nynorskkompetansen.

Det kan med andre ord tyde på at oppfatninga om at nynorsk er mindre viktig, gjer at det blir gløymt på fleire nivå i systemet. Sitat (32) over tyder til liks med det førre i (31) på at dette ikkje har vore eit tema som har blitt diskutert.

Noko anna som gjer seg gjeldande, er at dei vidaregåande skulane ikkje tar stilling til at elevane kanskje kjem til å velje nynorsk som hovudmål når dei begynner. Under (33) ser vi eksempel på at skulen antar at elevane vil ha bokmål,

eller at skulen med vilje prioriterer det bort (Staalesen 2014:39). Kva som er grunnen, er vanskeleg å vite.

- (33) Det viste seg at skolen kun bestilte bøker på bokmål og at ingen av elevene gjorde krav på noe annet. Fagansvarlig i norsk ved den studieforbereidende skolen fortalte også at de fleste elevene byttet til bokmål når de startet på denne skolen.

Det neste sitatet i (34) er henta frå oppgåva til Stemshaug (2015:69), der ein informant fortel om at søstera fekk raude strekar under orda sine då ho skreiv på nynorsk. Dette utdraget syner ein konsekvens av korleis oppfatningane om nynorsk gjer seg gjeldande i verkelegheita.

- (34) Sjølv om dei begge veit at dei har rett til å velje hovudmål, så synst dei ikkje at det er eit reelt val. Reidun kjenner sterkt på dette. Ho trur ikkje «ho får lov» til å ha nynorsk på vidaregåande.

Dei ulike oppfatningane elevane og samfunnet rundt har om nynorsk, gir utslag på ulike måtar, som Stemshaug (2015) viser i (34). Den neste delen vil drøfte kva oppfatningane om nynorsk og handlingane som følgjer dei, kan tyde på, altså korleis slike oppfatningar både dannar og forsterkar strukturar og maktforhold i samfunnet – og kva konsekvensane av dette kan vere.

5 Eit språkleg hegemoni – avsluttande drøfting

I analysen av materialet er det tydeleg at det er mange oppfatningar om nynorsk blant informantane. Desse oppfatningane, eller «sanningane», som utgjer ein del av verkelegheita for informantane i desse prosjekta, er:

- Å bruke nynorsk er ikkje normalt
- Nynorsk er for bønder og høyrer heime i rurale strøk
- Nynorsk er gamaldags
- Nynorsk er belastande for samfunnet
- Bokmål er det beste arbeidsverktøyet
- Elevane som skriv nynorsk, er til bry
- Nynorsk er vanskeleg
- Nynorsk er mindre viktig

Sanningskategoriane som kjem fram av diskursanalysen, viser noko av det symbolske innhaldet som ligg i det å velje nynorsk. Språkbortvalet til elevane må også delvis forståast ut frå denne symbolske verdien som ligg i nynorsk – kva for helst av oppfatningane nemnt over, eller alle saman, som å ikkje ville skilje seg ut eller å ville unngå å bli sett på som ein bonde. Idet elevane står overfor valet

om å skrive nynorsk som sitt hovudmål, står dei også overfor desse symbolske verdiane.

Individuelle språkval baserer seg på faktorar som omgir aktøren, og som slik sett er premissgivande for valet, det Keller (1994) kallar *økologiske vilkår*. Idet ein ser på menneskelege val, må omgjevnadane til eit individ sjølvstøtt forståast som svært samansette og noko ein ikkje kan ha full kontroll på. Men at oppfatningane som kjem fram av analysen, er gjengs for ganske mange av informantane på tvers av randsonene, er vesentleg informasjon når vi ser på nettopp kva for haldningar det er som omgir elevane.

Habitus og *doxa* er ein del av dei økologiske vilkåra til desse informantane. *Habitus* kan forklare ein del av dei naturlege vala menneske gjer fordi det er eit produkt av strukturar og oppfatningar vi omgir oss med, og i seg sjølv også ein struktur (Bourdieu 1994). I *habitus* ligg ein naturalisert og taus kunnskap, *doxa*. Oppfatningane om nynorsk er *doxa* for informantane og vil dermed utgjere ein sentral del av *habitus* – altså dei naturlege handlingsalternativa. Desse sanningane er ein del av det som regulerer eller er premissgivande for individuelle val.

At mange tar det same valet, ligg til grunn for teorien om den usynlege handa i språkutvikling (jf. ovanfor) som altså kan nyttast til å forklare tendensen som er tema for artikkelen. Samlinga av mange individuelle val, som det å legge frå seg eit språk, dannar strukturar som gjer det enkelt for andre å ta det same valet – slik stiar blir danna i graset. Har mange trakka der før, er det allereie ein sti som er lett å følgje sjølv om ein gjerne kunne gått den asfalterte vegen rundt (Keller 1994). Slike strukturar blir danna gjennom logiske årsaksmekanismar, for eksempel:

- a) Eleven vil gjere det som er mest praktisk for seg sjølv.
- b) Å velje bokmål er meir praktisk og byr på mindre problem, slik eleven ser det.
- c) Eleven vel bokmål.

Modellen over kan også bygge på ei av dei andre oppfatningane informantane har om nynorsk. Slike postulat kan forklare litt av den tospråklege situasjonen i Noreg i dag, der nynorsk blir brukt mykje mindre enn bokmål på mange område, og dermed er eit minoritetsspråk (sjå mellom andre Grepstad 2015 med statistikk, og Bull 2004). Formelt sett har bokmål og nynorsk den same statusen gjennom jamstillingsvedtaket, men dette gjeld ikkje i praksis. Bokmål har gjennom å vere majoritetsspråket ein høgare status enn nynorsk.

Språk og makt er to omgrep som i sosiolingvistikken ofte blir kopla saman, og er nyttig for å forstå korleis situasjonen mellom dei to skriftspråka i Noreg artar seg. *Makt- og demokratiutgreiinga* frå 2003 definerer makt slik: «Makt er evne til å nå et mål, skape en virkning. Makt kan utøves direkte i tvangs- og beslutnings-situasjoner, eller indirekte gjennom symboler, institusjoner og sosiale strukturer» (NOU 2003:19). Ein måte å utøve makt på er ved *ideologisk makt*, at

[m]eningsgivende kategorier dannes gjennom språket; derfor er språk også makt, og derfor er de begrepene som dominerer viktige for hvilke interesser og synspunkter som har overtaket. Den ideologiske makten ligger også i normer og forestillinger. (NOU 2003:11)

Ideologisk makt er spesielt interessant å sjå på i samanheng med oppfatningane som vi ser er gjengs blant elevane i materialet i denne analysen. Diskursanalysen har vist at det rår ei rekke oppfatningar om nynorsk – at det er for bønder, at det er vanskeleg, gamaldags, ei belastning og så vidare. Den ideologiske makta gjer seg gjeldande i nettopp desse førestillingane elevane har om nynorsk og bokmål, og dei kan vere med på forklare kvifor mange elevar vel å legge frå seg nynorsk.

I språkforskinga er slike tilhøve, der eit minoritetsspråk er under makta til majoritetsspråket på ein eller annan måte, omtala som språkleg hegemoni, eller *linguistic hegemony*. Eit hegemoni blir definert som «a set of meanings and values which as they are experienced as practices appear reciprocally confirming. It thus constitutes a reality for most people in society [...]» (Williams 1973, sitert i Phillipson 1992:72, som mellom anna skriv om engelsken si rolle i høve til andre språk).¹²

Asymmetrien mellom bokmål og nynorsk utgjer eit språkleg hegemoni. Oppfatningane om nynorsk og dei individuelle vala om å legge frå seg nynorsk, dannar strukturar som stadig blir forsterka, og som vidarefører det språklege hegemoniet. Materialet denne artikkelen baserer seg på, viser mellom anna fram ei rekke oppfatningar som bygger på negative haldningar til nynorsk eller dei som bruker nynorsk, og at desse blir gjentatte i samfunnet. At nynorsk er for bønder, kjem ikkje berre fram i spørjeundersøkingane, men er haldningar som elevane ytrar i intervju, og som dei som skriv nynorsk, fortel at dei høyrer. Elevane som bruker nynorsk som hovudmål, opplever å få negative kommentarar til språkbruken sin. Summen av språkbortvala blant desse elevane viser at haldningane til nynorsk gjer seg gjeldande i handlingar som er gjensidig bekreftande.

Det er interessant å diskutere ein del av resultatane frå diskursanalysen i meir detalj i lys av eit slikt maktperspektiv. Den kvantitative metaanalysen viste at mange av elevane argumenterte med kompetanse som grunn til å legge frå seg nynorsk som sitt hovudmål. I materialet hevdar dessutan dei fleste av elevane i undersøkinga at dei ikkje er påverka av andre.¹³ Ser ein på oppfatningane som diskursanalysen viser, blir det likevel problematisk å godta det som den einaste forklaringa på det samla språkbortvalet blant elevane. Ein stor del av forklaringa

---

¹² Grepstad (2012:217) beskriv hegemoni slik: «Kva som blir rekna for «naturleg», har å gjere med kven som utøver dominans. Tenkjemåtar som er med og rettferdiggjør ein bestemt type dominans, representerer eit hegemoni. Å ha eit hegemoni er altså å ha eit strukturelt og definisjonsmessig overtak, ofte nesten umerkeleg, slik at dominansen og makta verkar sjølvsgd eller naturleg og ikkje må grunn-gjevast.»

¹³ Nokre av masteroppgåvene ser på om foreldre, lærarar, vener eller familie har påverka elevane, men det er ingenting som tyder på at ei slik påverking gjeld mange.

på dette må forståast i tråd med det språklege hegemoniet som karakteriserer forholdet mellom dei to skriftspråka. Kva er innfelt i habitus som det naturlege valet? Og kva for symbolsk verdi ligg i nynorsk? Forstår ein handlingsalternativa i tråd med det diskursanalysen viser, nemleg at det eksisterer ei rekkje haldningar til nynorsk, vil argumentet om at dei ikkje meistrar nynorsk godt nok, ikkje vere tilstrekkeleg i å forstå språkbortvalet. Strukturane som omgir elevane er sterke, og det gjer det vanskeleg å ta eit val som går motstraums.

At nynorsk er vanskeleg, er til stades på mange nivå i diskursen. I den kvantitative analysen, oppgir som nemnt om lag 58 % av elevane kompetanse som argument for språkbortvalet sitt (sjå *figur 1*), og dette går også igjen i eksempla i diskursanalysen (sjå eksempla (21) og (27–29)). I tillegg seier elevar og lærarar at hovudmålet skal vere eit «arbeidsverktøy» for elevane i kvardagen. Nøyaktig kva det betyr, er usikkert, men det blir lagt vekt på at det må «fungere» for elevane. Øvrelid (2014) bruker vidare denne oppfatninga til å legitimere at nokon ikkje har nynorsk ved ein skule der alle elles har nynorsk. Øvrelid skriv at dei fem som ikkje skreiv nynorsk, «grunnir det anten med anna morsmålsopplæring, lærevanskar eller tilflytting» (2014:61). Har ein lærevanskar, skal ein med andre ord sleppe å ha eit vanskeleg skriftspråk.

Den tause kunnskapen om at nynorsk er mindre viktig, gir vesentlege utslag i haldningane til elevane i randsonene for nynorsk. Det er ikkje eit tema på foreldremøte, lærarutdanninga (GLU) veit ikkje kven som har ansvar for nynorsk-kompetansen blant lærarstudentane, medan nynorskelevane sjølve ikkje ønsker å mase om det. Fordi elevane sit med ei oppfatning av at nynorsk ikkje er viktig, blir det også unaturleg å lage eit oppstyr rundt det som framstår som eit lite problem. Det kan også hende dei tenker at det er urimeleg. Dei svarer at dei ikkje «orker» å klage, og at dei ikkje vil at «dei må leggje opp alt på grunn av meg» (24–26). Bak slike haldningar kan det ligge fleire forklaringar, der ei av desse er at elevane gjer eit økonomisk val i korleis dei handlar. Kanskje fryktar elevane reaksjonar eller kommentarar frå andre, eller kanskje skjønner dei at det blir mykje styr for dei. Gjer elevane krav på skulebøker på nynorsk, handlar dei i strid med det naturlege handlingsalternativet, og slik den usynlege handa verkar, vil dette uansett vere med på å oppretthalde hegemoniet fordi strukturen om å bytte bort frå nynorsk blir forsterka.

Haldningane er innfelte i verkelegheita til elevane, og påverkar vala dei gjer, men på ulike måtar. Det er fleire elevar som skriv nynorsk «likevel». Ein elev vil vise at han/ho høyrer til Vestlandet (19), ein annan seier at «Bønder er kule» (5), eller at det er «rett» av eleven å skrive nynorsk (17). Dette må forståast i tråd med haldningane elevane har. Eiksund (2015:38) skriv at «den konstante påminninga av at ein tilhøyrer det språklege mindretalet, er med på å gi nynorskbrukaren eit nært forhold til språket sitt, medan bokmålsbrukaren oftare tek sitt språk for gitt», men at denne kjensla har ulike utslag – nokre vil gjere det for å styrke den nynorske skriftkulturen, medan andre bruker nynorsk i dei fleste samanhengar,

men har ikkje noko problem med å bruke bokmål viss tilhøva krev det (Eiksund 2015:39). Slik er det også med informantane i materialet for denne artikkelen. Doxa legg grunnlaget for kva vi ser på som «sant»: som bra, dårleg eller naturleg, og er premissgjevande for habitus. Når ein tar eit språkval i strid med det dei fleste oppfattar som vanleg, og nokon oppfattar som ei belastning¹⁴, blir ein mint på at ein tilhøyrrer ein minoritet.

Sjølv om «sanningane» om nynorsk kan ha ulike konsekvensar, og nokre av elevane vel å skrive nynorsk likevel, dokumenterer denne analysen ein alvorleg situasjon for dagens nynorskelevar. Det rår mange «sanningar» om nynorsk som får konsekvensar for elevane i skulen. Mellom anna kan det å velje nynorsk som hovudmål bli sett på som unormalt og til og med uønskt. Vi ser at i skulen kan det bli tatt for gitt at elevane skal velje bokmål sjølv om dei kjem frå kommunar der nynorsk har vore det vanlege. Nynorsk blir kopla til noko uvanleg, gamaldags, bondsk og belastande, i tillegg til at det blir sett på som uviktig og vanskeleg. Å skulle velje eit språk som ber på eit slikt symbolsk innhald, er ikkje lett, og kan forklare kvifor mange vel det bort.

Det språklege hegemoniet som rår i samfunnet i dag, resulterer i *den nynorske lekkasjen* – at nynorsk blir valt bort av ganske mange, spesielt i randsoner. Dersom målet skal vere at fleire skal halde fram med å bruke nynorsk, og at det skal vere eit bruksspråk,¹⁵ må det å skrive nynorsk bli sett på som legitimt og verdifullt i samfunnet. Løysinga på å endre oppfatningar og haldningar må ligge i kunnskap, og dette dannar kjernen i det som er føremålet med ein diskursanalyse. Men dette blir ei stor utfordring når strukturane er så sterke at dei dannar ein hegemonisk tilstand.

Denne analysen har hatt fokus på å vise at korleis elevar, forskarar og skular omtalar og behandlar nynorsk, kan forsterke den låge statusen og posisjonen nynorsk har i skulen. Elevane utgjer ein sentral del av kven som lærer og bruker nynorsk, og haldningane som eksisterer i denne konteksten, må forståast som ei viktig brikke i å forstå dei sterke strukturane som skaper, vidarefører og forsterkar den språkleg hegemoniske tilstanden som allereie eksisterer i Noreg.

---

¹⁴ Nynorsk er blitt omtalt som lite samfunnsøkonomisk, at det tilfører lite kulturell verdi, og at det er til bry for innvandrarar (27–29).

¹⁵ Dette er mål nemnt i Stortingsmelding 35 (2007-2008), Stortingsmelding 9 (2001-2002), Stortingsmelding 48 (2002-2003) og Stortingsmelding 23 (2007-2008). Regjeringa ved ressursgruppe for nynorsk som hovudmål påpeiker likevel at den gjeldande språkpolitikken og vedtaka i liten grad blir gjennomførte (2012-2013).

Kjelder

- Bourdieu, P. 1990. *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. 1994. Structure, Habitus, Power: Basis for a Theory of Symbolic Power. I N.B. Dirks, G. Eley & S.B. Ortner (red.), *Culture/Power/History. A reader in contemporary sociological theory*. New Jersey: Princeton University Press, 155–200.
- Bull, T. 2004. Nynorsk som minoritetsspråk. *Språknytt* 3–4/2004, 36–39.
- Deer, C. 2012. Doxa. I M.J. Grenfell (red.), *Pierre Bourdieu: Key Concepts*. 2. utg. Abingdon, Oxon: Routledge, 114–125.
- Eiksund, H. 2015. Mellom borken og veden: Ungdom på jakt etter ein nynorsk identitet. I H. Eiksund og J.O. Fretland (red.), *Nye røyster i nynorskforskinga*. Oslo: Samlaget, 36–47.
- Eiksund, H. 2019. Språkpraksisar i randsona: Eit portrett av ein hovudmålsbytar. I *Målbryting*, 10, 49–76. <https://doi.org/10.7557/17.4971>
- Garthus, K.M. K. 2009. Rapport om språkskifte i Valdres. Oslo: Noregs Mållag.
- Grepstad, O. 2012. *Draumen om målet. Tilstandsrapportar frå Norge og Noreg*. Oslo: Samlaget.
- Grepstad, O. 2015. *Språkfakta 2015: Ei forteljing om språk i Noreg og verda gjennom 850 tabellar*. Ørsta: Nynorsk kultursentrum.
- Hårstad, G. 2018. «Du vel nynorsk fordi bokmål er lettare då, liksom» Ein sosiolingvistisk studie av språkval og språklege ideologiar hjå ungdomsskuleelevar i Midt-Gudbrandsdalen. Masteroppgåve i norskdidaktikk. Trondheim: NTNU
- Idsøe, T. 2016. *Er nynorsk vanskeleg, eller er det berre ein vane? Ei undersøking av språkskiftarar og nynorskbrukarar frå eit kjerneområde, ei randsona og eit språkdelt område i Hordaland*. Masteroppgåve i nordisk språk. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Jørgensen, M.W. & Phillips, L. 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. 1. utg. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Keller, R. 1994. *On Language Change: The Invisible Hand in Language*. London: Routledge.
- Kleggetveit, I. 2013. *Eg eller jeg? – Ein studie av forhold som kan påverke valet mellom nynorsk og bokmål hos ungdom i Indre-Agder*. Masteroppgåve i nordisk språk. Kristiansand: Universitetet i Agder.
- Krogsæter, M.N. 2017. «Eg føler nesten at me har berre eitt skriftsspråk no, at det er bokmål»: ei sosiolingvistisk undersøking av hovudmålsval og språkskifte hos elevar i ungdomsskulen og i vidaregåande utdanning. Masteroppgåve i nordisk språk, Trondheim: NTNU.
- Kultur- og kyrkjedepartementet. 2002. *Målbruk i offentleg teneste*. St.meld. nr. 9 2001–2002.
- Kultur- og kyrkjedepartementet. 2003. *Kulturpolitikk fram mot 2014*. St.meld. nr. 48 2002–2003.

- Kultur- og kyrkjedepartementet. 2008. *Mål og meining – Ein heilskapleg norsk språkpolitikk*. St.meld. nr. 35 2007–2008.
- Kunnskapsdepartementet. 2008. *Språk bygger broer – Språkopplæring og språkstimulering for barn, unge og voksne*. St.meld. nr. 23 2007–2008.
- Phillipson, R. 1992. *Linguistic Imperialism*. New York: Oxford University Press.
- NOU 2003:19. 2003. Makt og demokrati. Sluttrapport fra Makt- og demokratiutredningen. Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet.
- Ressursgruppe for nynorsk som hovudmål 2012–2013. 2013. Sluttrapport. Lese 12.11.19 på:
<https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/rapportnynorskhovudmaal.pdf>
- Sandøy, Helge. 2004. Språkstyring og språkendring i Noreg. Politikk eller kulturelt hegemoni? I rapporten *Nye veier i norsk språkpolitikk?* Oslo: Norsk språkråd, 17–28.
- Staalesen, P.D. 2014. *Undersøkelse av nynorsk som hovedmål: Rapport 07/2014*. Oslo: Utdanningsdirektoratet / PROBA Samfunnsanalyse.
- Wold, I. 2018. *Kvifor ikkje nynorsk? Mekanismer og årsaker. Ein metaanalyse av sju studiar om den nynorske lekkasjen i randsoner*. Masteroppgåve. Trondheim: NTNU.
- Øvrelid, I. N. 2014. *Språkskifte ved tre vidaregåande skular i Møre og Romsdal. Påverknad og haldningar*. Masteroppgåve i nynorsk skriftkultur. Volda: Høgskulen i Volda

English title and abstract

Why not Nynorsk? A meta-perspective on seven studies of language shift from Nynorsk to Bokmål in liminal zones

Unlike most other languages, Norwegian has two written standards, Nynorsk and Bokmål. This makes the Norwegian linguistic situation special. Although the written standards enjoy equal formal status, figures show that a majority of students with Nynorsk as their written standard of choice, switches to Bokmål prior to or during secondary school. This is a phenomenon that particularly applies in areas in which Nynorsk traditionally has been the most frequently used standard, but now is under considerable pressure from the majority standard, Bokmål, due to, among other things, demographic changes. Why do so many students stop using Nynorsk? These are individual linguistic choices that must be understood in accordance with the linguistic situation in Norway, where in practice the two written standards are in an asymmetrical relationship, and Bokmål is used by the majority. Whereas previous research has been limited to specific geographical areas, the aim of this study is to systematically investigate data from seven individual investigations on language choice. The data includes

studies from the counties Hordaland, Telemark and Rogaland, one from Valdres in Oppland, and five Master theses from Hordaland, Møre og Romsdal, and Agder. Through a quantitative meta-analysis and a qualitative discourse analysis, the article attempts to identify the reasons for the language shift and offers an explanation to this process. Individual informant responses from the different investigations are presented, and figures and excerpts from the interviews and surveys are included in the analysis. The study shows that a considerable number of students report lack of proficiency as the main reason for their language shift. Furthermore, several stigmatizing characteristics towards Nynorsk as a written standard are presented, and the fact that Nynorsk is regarded as less important than Bokmål seems to be key in understanding this process.

Keywords: Nynorsk, liminal zones, written standard, language shift, linguistic hegemony

Ingrid Wold
Master i nordisk språk

Institutt for språk og litteratur
Noregs teknisk-naturvitenskaplege universitet (NTNU)
ingridbwold@gmail.com